

رویکرد کیفی به ارزشیابی تغییرات برنامه درسی قرآن مدارس شاهد و ایثارگر

سمیه گیوکی^۱، محمدعلی رستمی نژاد^۲، حسین شکوهی فرد^۳، اسدالله زنگویی^۴

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۱۴

تاریخ پذیرش: ۹۵/۴/۱۵

چکیده

به منظور همگامی با تحولات گسترده در عرصه علم و دانش و پاسخ گویی به نیازهای فردی و اجتماعی، بازنگری در برنامه درسی ضروری است؛ از سوی دیگر ارزشیابی نتایج تغییرات نیز امری حیاتی تلقی می شود. با توجه به تغییراتی که در برنامه درسی مدارس شاهد و ایثارگر انجام شد، بررسی نتایج تغییرات مذکور با رویکرد کیفی هدف پژوهش حاضر است. جامعه آماری، کلیه معلمان دوره اول مدارس ابتدایی شاهد و ایثارگر شهر بیرجند به تعداد ۲۱ نفر در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ بودند. با توجه به روش گردآوری داده و اطلاعات که مصاحبه نیمه ساختاریافته بود نمونه ای به تعداد ۱۵ نفر به شیوه اشباع نظری حاصل شد. داده ها بر اساس استراتژی تئوری مفهوم سازی بنیادی، به صورت کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. در عنصر هدف چهار مفهوم (۱) تعدد اهداف، (۲) کمبود زمان، (۳) وجود تفاوت های فردی، (۴) دشواری برخی پیام ها و یک مقوله ی "تحقق نسبی اهداف" بدست آمد. در عنصر محتوا هفت مفهوم (۱) حجم زیاد، (۲) کمبود زمان، (۳) عدم تناسب با سن، (۴) توزیع نامساوی حیطه ها، (۵) مؤثر بر رشد ارزش ها، (۶) رضایت از مطالب افزوده، (۷) مؤثر در خودراهبری و یک مقوله ی "نقش محتوا در تحقق اهداف" شکل گرفت. در عنصر روش چهار مفهوم (۱) کاربرد روش تجربی قدیم، (۲) استقبال از روش جدید، (۳) جلب مشارکت و همکاری، (۴) نقش الگو و رسانه و یک مقوله ی "روش، مؤثر در تحقق اهداف" حاصل گردید. در عنصر ارزشیابی، دو مفهوم (۱) رضایت نسبی از ارزشیابی توصیفی، (۲) رضایت از ارزشیابی توصیفی و یک مقوله "ارزشیابی، مؤثر در تحقق اهداف" بدست آمد.

۱. کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی از دانشگاه بیرجند، طلبه سطح ۲ جامعه الزهرا (س)، مربی قرآن، ایمیل:

s_giuki@yahoo.com

۲. دکترای تکنولوژی آموزشی، استادیار علوم تربیتی دانشگاه بیرجند، ایمیل: marostami@birjand.ac.ir

۳. دکترای برنامه ریزی درسی، استادیار علوم تربیتی دانشگاه بیرجند، ایمیل: hshokohi@birjand.ac.ir

۴. دکترای فلسفه تعلیم و تربیت، استادیار علوم تربیتی دانشگاه بیرجند، ایمیل: azangoei@birjand.ac.ir

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی قرآن، تغییرات آموزشی، برنامه درسی، ارزشیابی برنامه، رویکرد کیفی

مقدمه

برنامه درسی با عناصر مختلفی از جمله: هدف، محتوا، روش و ارزشیابی (مهرمحمدی، ۱۳۹۰، یادگارزاده و عسگری، ۱۳۹۰) به عنوان جوهره هر نظام آموزشی، ضامن کیفیت، کارآیی و اثربخشی آن می‌باشد (خاکباز، مهرمحمدی و موسی‌پور، ۱۳۸۹)، پس لازم است فرصت‌هایی جهت رشد همه جانبه یادگیرندگان فراهم نماید (کنیکی^۱، ۱۳۸۷). این هدف محقق نخواهد شد جز در سایه هماهنگی با تحولات سریع در جامعه و دانش بشری (تقی‌پور‌ظهير، ۱۳۸۷) و به دنبال آن ارائه محتوایی که اهداف نظام آموزشی را برآورده سازد (نورآبادی، احمدی، دبیری اصفهانی و فراستخواه، ۱۳۹۳).

محتوای ارائه شده در مقاطع زمانی مختلف نیازمند تغییراتی خواهد بود (ارنشتاین، ۱۳۸۴، تقی‌پور‌ظهير، ۱۳۸۹) اما هر تغییری شایسته نیست بلکه تغییرات باید سازنده و اثربخش باشند. اثربخشی مبحثی است که بالغ بر نیم قرن پیش دراکر^۲، آن را به طور علمی مطرح کرد (گرچی، ۱۳۸۷). وقتی صحبت از اثربخشی است، برای تصمیم‌گیری در خصوص بهبود برنامه آموزشی، باید اقدام به ارزشیابی نمود (کرک پاتریک^۳، ۲۰۰۵). پس برای سنجش اثربخشی محتوای تغییر یافته، نیز ارزشیابی لازم است (تایلر، ۱۹۴۹ و ۱۳۸۷، کرک پاتریک و کرک پاتریک، ۱۳۹۱، فیضی، محدثی و صافی، ۱۳۹۰). طبق گزارش یونسکو^۴ (۱۹۹۹) از دهه ۱۹۶۰ که تأکید بر یادگیری فراگیر و همگانی شد، اصلاح، تغییر و بازنگری در برنامه‌های درسی و روش‌ها و محتوای نوآورانه ضرورت یافت. در این راستا پیشنهاد شد، به نیازهای یادگیرنده و جامعه هر دو توجه شود و اصلاحات برای همه عناصر برنامه‌های درسی اعمال شود. به خصوص بر اهداف، محتوا و روش‌های مناسب در برنامه

1-Kenneke

2-Drucker

3-KirkPatric

4- UNESCO

درسی تأکید گردد؛ مواد مورد نیاز برنامه تأمین شود؛ پرسنل لازم برای طراحی، اجرا و ارزیابی پیش‌بینی شوند؛ از برنامه اصلاحی نیز ارزیابی به عمل آید و هزینه‌های برنامه تأمین شود زیرا یافته‌های ارزیابی می‌تواند سیاست‌های آموزشی را تحت تأثیر قرار دهد.

دسته‌بندی‌های مختلفی از رویکردهای ارزشیابی توسط علمای آموزش صورت گرفته و بنا به گفته ورتن و سندرز، در طول دو دهه اخیر بیش از ۵۰ الگوی مختلف ارزشیابی ارائه گردیده است (سیف، ۱۳۸۴). نخستین الگوی ارزشیابی آموزشی که تاریخ پیدایش آن به دهه ۱۹۳۰ میلادی باز می‌گردد الگوی ارزشیابی تایلر است. تایلر ارزشیابی آموزشی را میزان تحقق هدف‌های آموزشی می‌داند؛ در نتیجه‌ی ارزشیابی، چنان‌که معلوم شد بین عملکرد و هدف‌ها اختلاف وجود دارد، باید نواقص برطرف گردند، و بار دیگر ارزشیابی انجام گیرد. الگوی ارزشیابی تایلر، از لحاظ منطق درست، از نظر علمی قابل پذیرش و توسط متخصصان ارزشیابی به سهولت قابل استفاده است و از زمان پیدایش تاکنون تأثیر عظیمی بر نظریه‌پردازان ارزشیابی داشته است. الگوی ارزشیابی هدف‌گرای تایلر با چهار عنصر هدف، محتوا، روش و ارزشیابی به دلیل قدمت و سهولت کاربرد (ملکی و مهرمحمدی، ۱۳۸۸)، در مطالعه‌ی اثربخشی برنامه‌های درسی مبنای بررسی قرار می‌گیرد اگرچه اشکالاتی بر الگوی تایلر وارد شده است و الگوهای جدیدتری نیز مانند: اسکریون، سیپ و ... ارائه گردیده است، اما به دلیل اینکه، مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر معلمان بودند و با مفاهیم تایلری آشنایی بیشتری داشتند و اغلب این الگو در دوره‌های ضمن خدمت ارائه می‌شود، از این‌رو الگوی تایلر مبنای کار این پژوهش قرار گرفت.

اکنون از بین عناوین برنامه درسی، آموزش قرآن کریم، به دلیل نقش تربیتی (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰)، انسان‌سازی (دشتی، ۱۳۷۹) و سعادت‌مندی بشر (مکارم شیرازی، ۱۳۹۰) حائز اهمیت و به زعم زارع (۱۳۹۰) مورد توجه برنامه‌ریزان درسی است. از همین روی در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ تغییراتی ویژه مدارس شاهد و ایثارگر، در برنامه درسی قرآن صورت گرفت که اهم آن، افزودن جلساتی به تمرین‌های هر درس با عناوین

بازی و سرگرمی، مسابقه، بیشتر بدانیم، شعر، داستان، دعا، نوشتن معنی لغات دشوار و ... ضمن تأکید بر فعالیت انس با قرآن در خانه، در سه پایه دوره اول ابتدایی بود. علی‌رغم تبعات جبران ناپذیر نادیده گرفتن ارزشیابی برنامه‌های درسی برای نظام آموزشی، بررسی پیشینه‌ها نشان داد که پژوهش‌های محدودی در بررسی اثربخشی برنامه درسی قرآن انجام شده است. پژوهش شعبانی (۲۰۰۹، ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸) در پایه‌های چهارم و پنجم و پژوهش سعیدی رضوانی، پرتو و سرشور خراسانی (۱۳۸۸) در پایه پنجم از آن جمله است. یافته‌های شعبانی نشان می‌دهد، در نگارش اهداف به هر سه حیطه شناختی، نگرشی و مهارتی پرداخته شده ولی در عمل حیطه شناختی بیشتر مورد توجه بوده است؛ همچنین حجم زیاد مطالب، سطح یادگیری پایین، عدم کاربرد محتوا، عدم توسعه مفاهیم دینی و عدم تحقق اهداف، از دیگر موارد است. نتایج پژوهش سعیدی رضوانی و همکاران بیانگر این نکات بود که حدود ۵۲ درصد دانش‌آموزان در روخوانی عبارات و آیات به حد مطلوب هدف برنامه رسیده‌اند و حدود ۵ درصد در روخوانی صحیح، تسلط کامل را کسب نمودند؛ همچنین عملکرد دانش‌آموزان فارس زبان در صحت و سرعت روخوانی، در مقایسه با عملکرد دانش‌آموزان دوزبانه بهتر بود.

اهمیت آموزش قرآن از یک طرف و بررسی اثربخشی تغییرات برنامه درسی از طرف دیگر و همچنین کمبود پژوهش‌ها در این حوزه، محقق را بر آن داشت تا درصدد پاسخ به این سؤال برآید که:

بر اساس مدل هدف‌گرای تایلر، تغییرات برنامه درسی آموزش قرآن مدارس شاهد و ایثارگر چقدر اثربخش بوده است؟

روش

این پژوهش از حیث هدف کاربردی و از نوع کیفی است.

- شرکت‌کنندگان: از بین جامعه ۲۱ نفری معلمان (در پایه اول ۶ نفر، پایه دوم ۸ نفر و پایه سوم ۷ نفر) مدارس دوره اول ابتدایی شاهد و ایثارگر (تعداد این مدارس در شهر بیرجند ۲ مورد بود یک مدرسه پسرانه و یک مدرسه دخترانه)، بر اساس روش اشباع نظری

با ۱۵ نفر (در پایه اول ۴ نفر، پایه دوم ۶ نفر و پایه سوم ۵ نفر) مصاحبه شد. در شیوه اشباع نظری موارد تا جایی افزوده می‌شوند که پژوهشگر متوجه شود دیگر نکته تازه‌ای کشف نمی‌شود (فلیک^۱، ۱۳۸۷).

- ابزار: داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با معلمان (یک سؤال اصلی و ۱۴ سؤال فرعی)، بر اساس الگوی هدف‌گرای تایلر گردآوری شد.

- شیوه اجرا: برای بررسی میزان روایی محتوایی سؤالات مصاحبه، از روش توافق اجماعی اساتید، استفاده شد. پس از کدگذاری نتایج مصاحبه‌ها با کمک اساتید راهنما و مشاور، درصد توافق درون موضوعی، به عنوان شاخص اعتبار تحلیل کیفی، به دست آمد سپس با استفاده از روش تجزیه و تحلیل محتوای کیفی، به صورت کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. در این شیوه کدگذاری، بر اساس استراتژی تئوری مفهوم‌سازی بنیادی، که اولین بار توسط گلاسر و استراوس^۲ مطرح شد، طی سه مرحله داده‌ها تحلیل می‌شوند:

الف) کدگذاری باز^۳: نام‌گذاری مفاهیمی که بیان‌گر رویدادهای قطعی و نمونه‌های دیگری از پدیده‌ها هستند.

ب) کدگذاری محوری^۴: رویه‌هایی که از طریق آن‌ها داده‌ها در فرایندی مستمر با هم مقایسه می‌شوند تا پیوند بعد از کدگذاری باز، بین مقوله‌ها مشخص شود.

ج) کدگذاری انتخابی^۵: به فرایند انتخاب مقوله محوری، پیوند نظام‌مند آن با دیگر مقوله‌ها، ارزش‌گذاری روابط آن‌ها و درج مقوله‌هایی که نیاز به تأیید و توسعه بیشتری دارند اشاره می‌کند (دانایی‌فرد، ۱۳۸۴).

برای رسیدن به پایایی نتایج مصاحبه، بعد از جمع‌بندی داده‌ها، دوباره نظر معلمان پیرامون یافته‌ها پرسیده شد و مورد تأیید قرار گرفت.

1-Flick

2-Glaser & Strauss

3-Open coding

4-Axial coding

5-Selective coding

همچنین جهت اطمینان بیشتر، مصاحبه‌ای تلفنی با یکی از مدیران مدارس قرآنی صورت گرفت تا نحوه اجرای این طرح در آن مدارس نیز بررسی شود. طبق اظهارات ایشان «این مدارس از سال تحصیلی ۹۲-۹۱، شکل گرفته‌اند و کتاب‌های تغییر یافته برنامه درسی قرآن، در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ (سال قبل از اجرای آن در مدارس شاهد) در این مدارس تدریس شد. سپس اجرای آن متوقف گردید و این مدارس نیز مانند سایر مدارس دولتی عمل نمودند. اما همان اجرای محدود، بی‌اثر نبود و دانش‌آموزان در رشته‌های حفظ و قرائت پیشرفت‌هایی داشتند. البته جهت سنجش اثربخشی، اجرای طرح، باید تداوم داشته تا آثار آن قطعی و نمایان شود».

یافته‌های پژوهش

به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤال پژوهش مبنی بر اینکه، بر اساس الگوی هدف‌گرای تایلر، تغییرات برنامه درسی آموزش قرآن مدارس شاهد و ایثارگر چقدر اثربخش بوده است؟ از آن‌جا که کدگذاری تفصیلی بسیار زمان‌بر است و گاه منجر به ابهام و سردرگمی می‌شود، گلاسِر کدگذاری نکات کلیدی را پیشنهاد می‌نماید (دانایی‌فرد، ۱۳۸۴). از بین محتوای کلی مصاحبه‌ها، نکات کلیدی با توجه به مدل تایلر مدنظر قرار گرفت. در این کدگذاری در گام اول جدولی با سه ستون نشانگر (شماره مصاحبه‌شونده)، نکات کلیدی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) و کد، ترسیم می‌شود. سپس در جدول دیگری کدهای جدول قبل که موضوع مشترکی دارند گروه‌بندی شده و مفاهیم را شکل می‌دهند. حاصل مفاهیم مشترک، مقوله است و در نهایت تئوری از دل مفاهیم و مقوله‌ها شکل می‌گیرد.

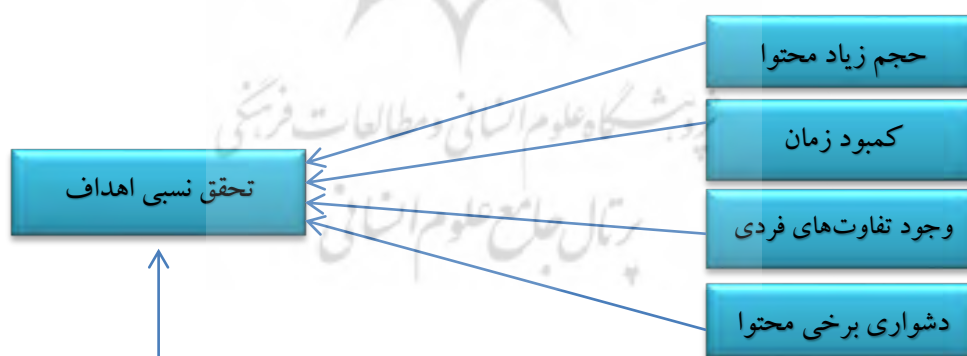
جدول ۱. نکات کلیدی و کدها از داده‌های اهداف آموزشی

نشانگر	نکات کلیدی	کد
۱	چون درس‌ها خیلی بیشتر بود از وقتی که داشتیم لذا به اهدافی که می‌خواستیم نرسیدیم.	- حجم زیاد محتوا - عدم تحقق اهداف
۲	کتاب شاهد فقط حجم زیاد بود و کتاب تمام نشد ولی مفید بود و چون تاکید زیادی به روخوانی و روان‌خوانی دارم پیشرفت بچه‌ها خوب بود و لی من و آموزش و پرورش به هدفمان نرسیدیم چون کتاب تمام نشد.	- حجم زیاد محتوا - تحقق هدف روخوانی - عدم تحقق اهداف
۳	اهداف محقق شد و کاملاً مناسب بود.	- تحقق اهداف - تناسب اهداف با محتوا
۴	به‌طور کلی در همه محقق نشد چون استعدادها مثل هم نیست و برخی بچه‌ها خسته هم شده بودند. اهداف برای من خوب بود.	- وجود تفاوت‌های فردی - تحقق نسبی اهداف - تناسب اهداف با محتوا
۵	تا حدودی محقق شد.	- تحقق نسبی اهداف
۶	یکی از اهداف روخوانی است که با توجه به مدارس شاهد محقق شده است.	- تحقق هدف روخوانی
۷	اهداف آموزشی خوب بود و بچه‌ها را تشویق می‌کرد به قرآن و پیشرفت بچه‌ها خوب بود ولی پیشرفت بچه‌هایی که از نظر املائی و خواندن مشکل داشتند در قرآن هم ضعیف بودند و اگر از طرف خانواده تشویق می‌شدند بهتر بود. فرصت ما کم بود نتوانستیم خوب کار کنیم.	- تناسب اهداف با محتوا - ایجاد علاقه در دانش‌آموز - وجود تفاوت‌های فردی - تحقق نسبی اهداف - کمبود زمان
۸	اکثر هدف‌ها به نتیجه لازم رسیده بود.	- تحقق اکثر اهداف
۹	حجم کتاب مشکل ساز شده بود و مطالب را خیلی گسترش داده بود و نوشتاری داشت که مربوط به قرآن نبود.	- حجم زیاد محتوا - عدم تناسب اهداف با محتوا
۱۰	در پایه دوم از نظر روان‌خوانی در حد عالی ولی مفاهیم و فقط پیام‌ها مشکل و در سطح بالایی بودند.	- تحقق هدف روخوانی - عدم تحقق هدف پیام‌ها
۱۱	بطور کامل نه، ۵۰٪. بقیه مابقی به شیوه کار معلم میزان آگاهی‌های معلم که هیچ دوره‌ای نبود و کارگاه عمومی بود که جواب‌گو نبود و با اهداف آشنایی نداشتند.	- تحقق نسبی اهداف - عدم آشنایی با اهداف
۱۲	کتاب تا حدودی به اهداف نزدیک شد ولی تمامی اهداف به خاطر کمبود وقت و بودجه‌بندی کتاب، با توجه به اینکه روی حفظ تاکید داشت محقق نشده است.	- تحقق نسبی اهداف - کمبود زمان - عدم تحقق هدف حفظ

۱۳	حجم کتاب سنگین بود. آن‌هایی که کلاس قرآن رفته بودند سریع بود - حجم زیاد محتوا ولی ضعیف‌ها زده شده بودند.	- وجود تفاوت‌های فردی
۱۴	تا حدودی به ولی چون محتوا بسیار سنگین بود از نظر زمانی وقت کم آوردیم و هدف نرسیدیم و خود محتوا خوب بود. و به هدف مورد نظر نرسیدیم.	- تحقق نسبی اهداف - کمبود زمان
۱۵	به نظرم چون کتاب سنگین‌تر شده بود و معلم دلهره داشتند که شاید تمام نشود دیرتر هم آوردند به نظرم قرآن قبلی بهتر بود. پیام‌ها زیاد شد و اهداف زیاد محقق نشد و تأثیر آن‌چنانی نداشت.	- کمبود زمان - عدم تحقق اهداف

جدول ۲. شکل‌گیری مفاهیم از کدها در داده‌های اهداف آموزشی

عدم تحقق اهداف به دلیل حجم زیاد محتوا	۱- ۲- ۹- ۱۴- ۱۵ (شماره افراد مصاحبه شونده)
عدم تحقق اهداف به دلیل کمبود زمان	۷- ۱۲- ۱۴
عدم تحقق اهداف به دلیل وجود تفاوت‌های فردی	۴- ۷- ۱۳
عدم تحقق اهداف به دلیل دشواری برخی بخش‌ها	۱۰- ۱۲
تحقق نسبی اهداف	۴- ۵- ۷- ۱۰- ۱۱- ۱۲- ۱۳- ۱۴- ۱۵
عدم تناسب اهداف با محتوا	۹
تناسب اهداف با محتوا	۳- ۴- ۷
تحقق هدف روانخوانی و روانخوانی	۲- ۶- ۱۰
تحقق اکثر اهداف	۳- ۸

مفاهیم شکل‌دهنده مقوله ۱ مقوله ۱

شکل ۱. نمود مقوله «تحقق نسبی اهداف»

جدول ۳. نکات کلیدی و کدها از داده‌های محتوا

نشانه‌گر	نکات کلیدی	کد
۱	جلسات ۴-۵ به صورت داستان و نمایش تدوین شده بود که باید به صورت گروهی کار می‌شد و لازم بود معلمان پرورشی همکاری کنند. نمایش‌ها سرود و شعرها را خیلی دوست داشتند و محتوا به اهداف کمک می‌کرد. از هر سه حیطه خوب استفاده شده بود ولی زمان کم بود.	- لزوم همکاری - کمبود زمان - تناسب جلسه ۴ و ۵ - همراهی محتوا با اهداف - توجه به سه حیطه
۲	محتوا بر ارزش‌های اخلاقی بچه‌ها اثرگذار بود مثلاً در طرح کرامت و در زنگ هدیه‌ها هم بکار رفته بود چون زیاد تکرار می‌شد، بچه‌ها با انس گرفته و بهتر یاد می‌گرفتند. محتوا برای پایه اول و دوم زیاد بود ولی برای پایه سوم به بعد چون روخوانی را خودشان بلدند. دانش‌آموزی دارم که خودش سؤال را خوانده و تا پایان صفحه حل می‌کند.	- مؤثر در رشد ارزش‌ها - همسو با دروس دیگر - حجم زیاد - رسیدن به خودراهبری - عدم تناسب با سن
۳	تغییرات محتوا سبب تحقق اهداف شد. به همه حیطه‌ها پرداخته بود. نسبت روخوانی و سوره‌ها بیشتر بود و بعد شناختی بیشتر بود. بچه قرآن را وسیله تحقق آرزوی خود می‌دانست. خیلی سخت‌تر بود از سنشان و برای پایه سوم خوب بود. و سرگرمی‌ها متناسب بود. در روزهای آخر دیگر من درس نمی‌دادم و خودشان می‌خواندند. تمرینات جالب و متعددی داشت.	- همراهی محتوا با اهداف - توجه به حیطه شناختی - مؤثر در رشد ارزش‌ها - عدم تناسب با سن - تناسب جلسه ۴ و ۵ - رسیدن به خودراهبری
۴	به حیطه شناختی بیشتر اشاره شده بود. در رفتار بچه‌ها خیلی تأثیر مثبت داشت. زمان کم بود و برای بچه ۸ ساله خیلی سنگین‌تر بود. کتاب قبلی محتوایش برای کلاس دوم مناسب‌تر بود. این کتاب برای پایه چهارم و پنجم مناسب است. خود راهبری: نه. بعضی عبارات برای بچه‌ها سنگین بود ولی در کتاب قبلی به این اهداف می‌رسیدیم. تعداد جلسات را اگر کم کنند و تعداد عبارات را ولی جلسه ۵ بسیار جذاب بود از لحاظ عبارات کمتر شود تا علاقه‌مند شوند.	- توجه به حیطه شناختی - مؤثر در رشد ارزش‌ها - کمبود زمان - عدم تناسب با سن - عدم رسیدن به خودراهبری - تناسب جلسه ۴ و ۵ - حجم زیاد
۵	محتوا زیاد شد. در کل نسبت به سن بچه‌ها اهداف خوب بود فقط محتوا خیلی سنگین بود. حیطه شناختی بیشتر بود. در این کتاب بیشتر شناخت و یادگیری مهم بود که بچه‌ها بخوانند و یک چیزی یاد بگیرند. رشد اخلاق تا حدودی اره و برخی عبارات بهتر بود ولی محتوای کلی سنگین بود. سن و زمان هماهنگ نبود و تا آخر سال فقط کارمان درس دادن شده بود و فرصتی برای بازگو کردن دوباره نبود برای پایه ۴ و ۵ مناسب‌تر بود. خودراهبری تا حدودی اره. مثلاً کتاب قرآن را بازه کرده	- حجم زیاد - توجه به حیطه شناختی - همراهی محتوا با اهداف - نسبتاً مؤثر در رشد ارزش‌ها - عدم تناسب با سن - کمبود زمان - خودراهبری نسبی

آنها که خیلی علاقه‌مند بودند راحت می‌خواندند.	
۵	در دوره ابتدایی اهداف مشخصی هست با توجه به اینکه بچه‌ها پیشرفت کردند محتوا تغییر کرده بود. از نظر دانشی بیشتر کار شده تا از لحاظ عاطفی. از لحاظ اجتماعی بچه‌ها بیشتر همکاری می‌کنند پیام‌های قرآنی را حفظ کرده با کاربردها آشنا شده و در رفتارشان سعی می‌کنند ایجاد کنند. وقت و زمان مناسب بود و راحت توانستیم دوره کنیم و بچه‌ها در حفظ سوره‌ها اشتیاق داشتند و پارسال در سطح بالاتری بودند چون همکاری والدین بیشتر بود. بعضی خودشان از روی قرآن بزرگ می‌خوانند و در دوره‌های قرآنی می‌خواندند. همکاری والدین بیشتر بود. بعضی خودشان از روی قرآن بزرگ می‌خوانند و در دوره‌های قرآنی می‌خواندند.
۶	در راستای اهداف بود ولی با توجه به زمان مناسب نبود. بیشتر شناختی بود به دو مورد دیگر هم پرداخته بود. ولی در پایه دوم که هدف روخوانی است باید اینگونه باشد. پیام‌هایی مثل دعوا نکنید خیلی تأثیر داشت. زمان کم بود و بعضی سوره‌ها مانند سوره بینه در حد پایه دوم نبود. در پایان سال خودشان می‌توانستند بخوانند فقط در طول سال ساعات کم بود. در راستای اهداف بود ولی با توجه به زمان مناسب نبود. بیشتر شناختی بود به دو مورد دیگر هم پرداخته بود. ولی در پایه دوم که هدف روخوانی است باید اینگونه باشد. پیام‌هایی مثل دعوا نکنید خیلی تأثیر داشت. زمان کم بود و بعضی سوره‌ها مانند سوره بینه در حد پایه دوم نبود. در پایان سال خودشان می‌توانستند بخوانند فقط در طول سال ساعات کم بود.
۷	بیشتر بدانیم چون فرصت ما کم بود بچه‌ها را تشویق می‌کردیم در خانه مطالعه بکنند یا اولیا را توجیه می‌کردیم با آنها کار بکنند و خود ما روخوانی و روان‌خوانی را بیشتر کار می‌کردیم ولی حجم کتاب خیلی زیاد بود و بعضی از دانش‌آموزان حالت بی‌میلی داشتند می‌گفتند خانم باز هم قرآن؟ مشکل ما وقت بود. هر سه حیطه بود مثلاً تمرین نماز، بازی و سرگرمی داشتند و شور و اشتیاقی در بچه‌ها ایجاد می‌شد. دانش‌آموزی گفت به دختر همسایه‌مان گفته‌ام بعد نماز خانم گفته قرآن بخوانیم والدین راضی بودند. تناسب با سن داشت چون کتاب‌ها با توجه به طرح تحول فرق کرده ولی ساعات ما خیلی کم می‌آوردیم خودراهری بین همه بچه‌ها خیر ولی بعضی‌ها بله. بیشتر بدانیم چون فرصت ما کم بود بچه‌ها را تشویق می‌کردیم در خانه مطالعه بکنند یا اولیا را توجیه می‌کردیم با آنها کار بکنند و خود ما روخوانی و روان‌خوانی را بیشتر کار می‌کردیم ولی حجم کتاب خیلی زیاد بود و بعضی از دانش‌آموزان حالت بی‌میلی داشتند می‌گفتند خانم باز هم قرآن؟ مشکل ما وقت بود. هر سه حیطه بود مثلاً تمرین نماز، بازی و سرگرمی داشتند و شور و اشتیاقی در بچه‌ها ایجاد می‌شد. دانش‌آموزی گفت به دختر همسایه‌مان گفته‌ام بعد نماز خانم گفته قرآن بخوانیم والدین راضی بودند. تناسب با سن داشت چون کتاب‌ها با توجه به طرح تحول فرق کرده ولی ساعات ما خیلی کم می‌آوردیم خودراهری بین همه بچه‌ها خیر ولی بعضی‌ها بله.
۸	روخوانی بچه‌ها خیلی بهتر شده بود به خاطر تمرین بیشتر و همکاری اولیا. روخوانی بچه‌ها خیلی بهتر شده بود به خاطر تمرین بیشتر و همکاری اولیا.
	به سه حیطه توجه شده بود. فقط به خاطر محتوای روان‌خوانی که زیاد شده بود حیطه روانی حرکتی بچه‌ها بیشتر مورد توجه قرار گرفت. (با حالت شک و تردید که کدام هدف است بیان شد انگار معلم حیطه‌ها را درست نمی‌شناخت). بچه‌ها پیام‌هایی مثل سلام کردن و ... را اگر انجام نمی‌دادند می‌گفتند به هم مگر در قرآن نگفته بود. برای پایه اول سنگین به سه حیطه توجه شده بود. فقط به خاطر محتوای روان‌خوانی که زیاد شده بود حیطه روانی حرکتی بچه‌ها بیشتر مورد توجه قرار گرفت. (با حالت شک و تردید که کدام هدف است بیان شد انگار معلم حیطه‌ها را درست نمی‌شناخت). بچه‌ها پیام‌هایی مثل سلام کردن و ... را اگر انجام نمی‌دادند می‌گفتند به هم مگر در قرآن نگفته بود. برای پایه اول سنگین

- همراهی محتوا با اهداف می خوانند و چون به روان خوانی کمک می کرد محتوای کتاب.	بود. بعد از یادگیری نشانه های فارسی قسمت های تابستان را خودشان
- توجه به حیطه شناختی و عاطفی - تناسب نسبی با ارزش ها - عدم تناسب با سن - کمبود زمان - کاربرد احادیث در متن - حجم زیاد	حیطه حرکتی نه چون فعالیت کم شد ولی در حیطه شناختی و عاطفی کار شده بود. مثلاً مسابقات فعالیت حرکتی نداشت و حالت ارزشیابی داشت و بعضی حرکات مثل پرتاب توپ بی احترامی به قرآن بود. بعضی مطالب مثل ما هر چیز را از آب زنده کردیم درکش برای آنها دشوار بود. محیط فراهم نبود که همه اخلاقیات آنها را مشاهده کنیم. زمان کم بود شاید اگر زمان بیشتر بود و با تکرار و تمرین خوب می شد مشکل سن جبران می شد. مطالب به صورت آزاد خوب است نه در قالب کتاب رسمی یک مورد را یاد بگیرد بهتر از چند مورد که وقت نمی شد. نکته خوب این بود که از احادیث هم استفاده کرده بود.
- توجه به حیطه شناختی و عاطفی - مؤثر در رشد ارزش ها - کمبود زمان - عدم تناسب با سن - عدم رسیدن به خودراهبری	حیطه روانی حرکتی کمتر بود. تأثیر بسیار زیادی داشت مادران بسیار تشکر می کردند. زمان بسیار کم و سن باید بالاتر باشد. از ۱۰ سال به بالا. به قدری خسته کننده بود که وزن کتاب بیشتر از نیم کیلو بود و برای بچه ای که گیرایی او ۱۰-۱۵ دقیقه است سخت بود.
- همراهی نسبی با اهداف - توجه نسبی به سه حیطه - لزوم توجه به حیطه عاطفی - حجم زیاد - کمبود زمان - عدم تناسب با سن - خودراهبری نسبی	محتوا تا حدودی بله، با توجه به سند تحول بنیادین در پایه هایی که خروجی آموزشی باشند و باید سواد قرآنی داشته باشند. تحقق اهداف ابتدایی روخوانی و روانخوانی است. تقریباً، به هر سه حیطه توجه شده بود. عاطفی بیشتر کار شود در محتوا بهتر است. محتوا بیشتر بود. باید دو ساعت اضافه می شد ولی کمتر اجرا شد. برای پایه اول بیشتر بود با توجه به اینکه آموزش فارسی تدریجی است از پایه دوم خوب است. خودراهبری بیشتر از ۵۰٪ باید باشد چون یکسال کار شده ولی ۱۰۰٪ نبود.
- عدم همراهی با اهداف - محتوا مفید و رشددهنده - تناسب جلسه ۴ و ۵ - کمبود زمان - توجه به حیطه شناختی و عاطفی - لزوم توجه به حیطه روانی	مطالب زیاد باز شده بود. ولی با توجه به اهداف ابتدایی، اهداف کتاب کم تر از مطالب کتاب بود. اهداف کتاب اگر افزایش می یافت بهتر بود. متن کتاب را خیلی مفید می دانستم و بچه ها دوست داشتند که حفظ کنند و داستان های جذاب و همچنین فعالیت ها طوری بود که سطح قرآنی بچه ها را بالا می برد و به روخوانی و روانخوانی بچه ها خلاصه نمی شد. البته اگر زمان داده می شد قرآن بیشتر پیشرفت می کرد. بیشتر در حیطه شناختی و عاطفی کار شده بود اگر روانی و حرکتی پررنگ تر

- کمرنگ بدون ارزش‌ها - عدم تناسب با سن - رسیدن به خودراهبری - لزوم همکاری	می‌شد و خود دانش‌آموز به دنبال آن فعالیت می‌رفت بهتر بود. در کتاب روی اخلاق بچه‌ها کمرنگ کار شده بود. بعضی سوره‌ها برای حفظ سنگین و در سن آنها نبود. آخرها طوری بود که طرح تابستانی روان می‌خواندند. چون اولیا در کنار ما بودند.
- تناسب جلسه ۴ و ۵ - حجم زیاد - توجه به حیطه شناختی - تناسب نسبی با ارزش‌ها - ایجاد بی‌میلی به درس - عدم تناسب با سن	پیام‌های قرآنی خیلی قشنگ بود به دلیل اینکه حفظیات زیاد شده بود و سوره‌های طولانی آورده شده بود. حیطه شناختی بیشتر بود و بعضی اولیا شکایت داشتند از حفظیات که بچه‌ها زده شده‌اند. تا حدودی. بچه‌ها رعایت می‌کردند مثلاً بحث اسراف را. اصلاً تناسب نداشت با سن آنها واقعاً سنگین بود. برای پایه ششم خوب بود.
- همراهی نسبی با اهداف - کمبود زمان - محتوا مفید و رشددهنده - توجه نسبی به سه حیطه - وجود اشکالات نگارشی - مؤثر در رشد ارزش‌ها - تناسب نسبی با سن - خودراهبری نسبی	تقریباً کمک می‌کرد به اهداف. وقت کم بود و خود محتوا بسیار عالی بود. تقریباً به هر سه حیطه توجه کاملی کرده بود. اول شناختی و بعد نگرشی و بعد عملکردی. تنها ایرادی که داشت بعضی سوره‌ها اشکالاتی در نگارش خط تحریری داشت که بچه‌ها نیز متوجه شده و تذکر می‌- دادند. بسیار عالی در رشد ارزش‌ها. حتی اولیا می‌گفتند امسال قرآن بچه‌مان خیلی خوب شده و از لحاظ رفتاری بچه‌ها بسیار خوب شده بودند. فرزندان علاقه‌مند شده دوره قرآن بیاید از نظر حفظی خوب بود ولی مفاهیم را خوب درک نمی‌کردند و اگر معنی را بفهمند حفظ زودتر صورت می‌گیرد. برای سن خوب بود. خیلی خوب می‌خواندند. تقریباً تأثیر محتوا بود چون خود بچه‌ها ذوق قرآنی داشتند.
- حجم زیاد - توجه به حیطه عاطفی - تناسب نسبی با ارزش‌ها - عدم تناسب با سن - کمبود زمان - خودراهبری نسبی - لزوم همکاری	برای کلاس اول هر چه آسان‌تر بهتر. از نظر شناختی و روانی حرکتی ضعیف‌تر ولی از نظر عاطفی خوب بود. چون قرآن عاطفی است. بعضی دانش‌آموزان بله. بخصوص درباره سلام کردن همه پیام را حفظ کرده و سریع می‌خواندند. اگر محتوا کم باشد بهتر می‌توانی از بچه‌ها کار بخوای و تأثیرگذار است ولی اگر محتوا زیاد باشد نه. سنگین بود. بخصوص در مورد سنشان. زمان به جای ۲ ساعت به ۳ ساعت بهتر است. از ۲۹ نفر ۲۵ نفر آخر سال خودشان لوحه‌ها را می‌خواندند. اگر بخش تابستان حذف شود بهتر است چون تابستان وقت نمی‌گذارند والدین. شاید دو سه تا وقت بگذارند.

جدول ۴. شکل‌گیری مفاهیم از کدها در داده‌های محتوا

لزوم همکاری (همکار، اولیا، دانش آموز)	۱- ۷- ۸- ۱۲- ۱۵
کمبود زمان	۱- ۳- ۴- ۶- ۷- ۹- ۱۰- ۱۱- ۱۲- ۱۴- ۱۵
رضایت از مطالب افزوده شده	۱- ۲- ۳- ۱۲- ۱۳
همراهی (کامل و نسبی) با اهداف	۱- ۲- ۴- ۵- ۶- ۸- ۱۱- ۱۴
توجه غالب به حیطه شناختی	۲- ۳- ۴- ۵- ۶- ۱۳
مؤثر در رشد ارزش‌ها (کامل و نسبی)	۱- ۲- ۳- ۴- ۵- ۶- ۷- ۸- ۹- ۱۰- ۱۴- ۱۳- ۱۵
حجم زیاد	۱- ۳- ۴- ۷- ۸- ۹- ۱۱- ۱۳- ۱۵
رسیدن (کامل و نسبی) به خودراهبری	۱- ۲- ۴- ۵- ۶- ۷- ۸- ۱۲- ۱۱- ۱۴- ۱۵

مفاهیم شکل‌دهنده مقوله ۲ مقوله ۲

شکل ۲. نمود مقوله «نقش محتوا در تحقق اهداف»

جدول ۵. نکات کلیدی و کدها از داده‌های روش

نشانه‌گر	نکات کلیدی	کد
۱	روش تدریس از لحاظ دانش نظری تغییر نکرده بود همان بخش خواندن. فقط روش نمایشی، قصه‌گویی بیشتر شده بود. که این‌ها بهتر سبب تحقق اهداف می‌شد.	- روش قدیم (قصه‌گویی و نمایش)
۲	روش تغییر کرده بود. روش جدید در کلاس مشارکتی و در خانه از اولیا کمک می‌گرفتم. در جدول نظم که در خانه داشتند، قرآن را نیز افزودم.	- روش جدید (مشارکتی)
۳	همان روش قبلی هیچ تفاوتی بین روش ما وجود نداشت. با اشاره به معنی بچه‌ها متوجه می‌شدند. رفتار مناسبی که به موقع تشویق می‌شد خیلی مؤثر بود.	- روش قدیم (بیان معانی و تشویق)
۴	نه همان روش اشاره و سی دی و نوار بود. اگر می‌بود روش جدید بهتر بود با	- روش قدیم

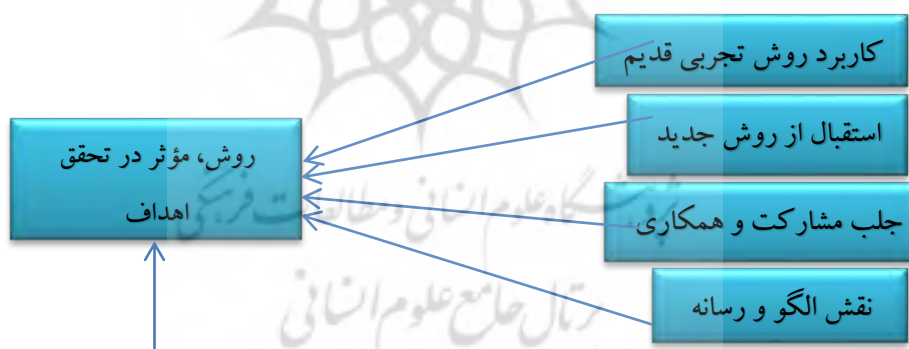
توجه به نیازهای جدید بچه‌ها، معلمان ۱۰۰٪ از روش جدید استقبال می‌کردند.	- استقبال از روش جدید
معلم‌ان پرسابقه همان روش خودشان را می‌گویند و مقاومت می‌کنند	- مقاومت معلمان پرسابقه
از خود بچه‌ها بیشتر کمک می‌گیریم و از فیلم و سی دی استفاده می‌کنیم.	- مشارکتی
کارگاه یک روزه بود و روش جدیدی نبود اول جمع‌خوانی و بعد انفرادی.	- بکارگیری رسانه
معلمانی که دوره تربیت معلم را ندیده‌اند بیشتر مقاومت می‌کنند ولی معلمانی که دوره تربیت معلم را دیده‌اند یا دانشگاه رفته‌اند بیشتر با روش جدید. روش در تحقق اهداف آموزشی نقش دارد چون با این روش‌ها بچه‌ها سریعتر به اهداف می‌رسند. کار معلم زیاد بود ۵ دقیقه از اول هر زنگ را می‌گرفتم و سریع بچه‌ها پیام‌ها را می‌خواندند و پیشرفت بچه‌ها خیلی خوب بود.	- استقبال از روش جدید - مقاومت توسط (رشته غیرمرتبط) - مؤثر در تحقق اهداف - استفاده از وقت دیگر دروس
روش تدریس جدیدی ارائه نشد و فقط برنامه‌ای مکمل ارائه شد. تدریس قرآن در پایه دوم بخش‌آموزی است و روش جدیدی نمی‌خواهد بلکه سی دی آموزشی می‌خواهد. روش تدریس در جهت تحقق اهداف نقشی نداشت بلکه ابتدا اشاره بعد بخش‌آموزی، خواندن انفرادی و سپس گروهی بود.	- روش قدیم + برنامه مکمل + بکارگیری رسانه - غیرمؤثر در تحقق اهداف
روش‌ها بر اساس طرح ارتقاء بود ولی چون فعالیت‌ها بیشتر بود با توجه به آنها توضیح داده شد. ولی روش‌ها همان روش اشاره‌خوانی و ... بود و سی دی طرح افق شاهد را دادند که انواع صلوات‌ها را داشت و صوتی بود اگر روش جدید باشد استقبال می‌کنیم و من سعی می‌کردم با تشویق بچه‌ها را برسانم. با روش جدید اهداف محقق می‌شود.	- روش قدیم - بکارگیری رسانه - استقبال از روش جدید - تشویق - مؤثر در تحقق اهداف
دوره آموزشی گذاشتند که همراه با بازی و شادی باشد و اشکال ندارد بچه‌ها شعر بخوانند، دست بزنند. در مرحله جدید می‌گفتند توپ بدهید با پاس دادن قرآن بخوانند و دوره آموزشی ۴ ساعت و خیلی کم مفید بود و باید ما را بیشتر توجه می‌کردند. بعضی از همکاران می‌گفتند حالت سنگینی باید حفظ شود و شاید بازی با توپ سبب بی‌احترامی شود و بیشتر باید بچه‌ها با احترام گوش دهند. من بیشتر روش‌ها را استفاده کردم گاهی نظم کلاس به هم می‌ریخت ولی بعد از بازی می‌گفتیم حالا آموزش اصلی ما شروع شده و الآن باید گوش دهیم. با روش‌های قدیم هم بچه‌ها را به اهداف می‌رساندیم و باز روش‌های قدیم کاراتر بود مثلاً در هفته دو ساعت با روش قدیم و یک ساعت با روش جدید کار می‌کردیم. اولیاء می‌گفتند با بچه‌مان صحبت کنید از پیام‌ها استفاده می‌کردیم.	- روش جدید: بازی و شادی، پرتاب توپ - تضعیف ارزش‌ها - کمبود آموزش مؤثر - روش جدید: سبب بی‌نظمی - تأثیر نسبی در تحقق اهداف - اولویت با روش قدیم - کاربرد نقش الگویی- پیام‌ها
یک دوره گذاشتند ولی معرفی بود و شیوه جدیدی نبود همان اشاره و بخش‌خوانی. هر تغییری که می‌خواهد ایجاد شود اول پافشاری می‌شود مثل	- روش قدیم - پافشاری اولیه در تغییر

- لزوم برنامه ریزی دقیق - لزوم زمان کافی - همراهی با اهداف	ارزشیابی توصیفی و ... همیشه اول مخالفت هست. الآن آموزش قرآن هم همین طور است اگر چند سالی اجرا شود برنامه ریزی دقیق تر و یا ساعات مکمل قرار می دادیم و چون یک سال اجرا شد شاید به همین دلیل هنوز نمی توانیم آن را بپذیریم. زمان کم بود و شیوه فرقی نکرده بود طبق آموزش و با توجه به هدف بود.	۱۰
- روش قدیم - تأثیر اشاره و داستان - درایت و تشویق	برای دوره آموزشی مدرس از تهران آمد ولی زمان دوره بسیار کم بود و فقط راجع به محتوای کتاب بود و راهکار ارائه نشد. همان روش های قدیم. مثل اشاره خوانی و داستان گویی کمک می کند. درایت و تشویق معلم سبب انگیزه است.	۱۰
- روش قدیم - استقبال از روش جدید - تسهیل گر آموزش - تغییر نگرش نادرست	روش همان تمرین روخوانی از اشاره به بخش و روان خوانی بود. در حد یک کارگاه و روش قدیم بود که در کلاس بکار می بریم. امروزه معلمان دیرتر از قالب خود بیرون می آیند ولی استقبال از روشهای خوب می کنند. روش تدریس، تسهیل کننده کار معلم است. و خیلی کمک می کند. اگر شیوه آموزش درست باشد می تواند تغییر دهند نگرش ناجور بچه ها را.	۱۱
- روش قدیم - استقبال از روش جدید - بازدهی بیشتر در وقت کم - تنوع - تشویق - توجه به تفاوت های فردی - بکارگیری رسانه - مشارکتی و تمثیل - کاربرد محتوا - تلفیق با دیگر دروس - همکاری اولیا	روش همان بود بیشتر روی اشارات و پیام های قرآنی صحبت شد و حفظ و پیام ها و داستان ها بحث شد. هرچه روش جذاب تر باشد و خلافت استقبال می کردم. باید در بیست دقیقه از روش های مفید استفاده کرد. اگر روش جدید باشد در یادگیری تأثیر دارد تا اینکه روش بکنواخت باشد یادگیری کم می شود. در کنار هر سوره ای که به دلخواه حفظ می کنند پاداش قرآنی به آنها می دهم. حتی به آن هایی که کمتر حفظ کرده اند نیز بها می دهم. خودم به کتاب قرآن فقط اکتفا نمی کردم از نوارها و لوحه های قرآنی استفاده می کردم. خودم نمی خواندم و بیشتر از دانش آموزان کمک می گرفتم و کارم مورد حمایت اولیا قرار گرفته بود. بیان خاطره و بیشتر بچه ها به صورت ملموس مطالب را می آموختند. تلفیق قرآن با درس دیگر مثل نقاشی یا اجرای نمایش بهتر است تا اینکه مستقیم بگوییم اسراف کار خوبی نیست. اولیا را دعوت کرده تا در خانه با آنها کار کنند به همین دلیل مشکلی نداشتیم.	۱۲
- روش قدیم - محدودیت معلم در اجرا - تشویق - سبب خودراهبری و رسیدن به	در روش تغییر صورت نگرفت. در کارگاه به حفظ سوره ها تأکید شد. مجبور بودیم اجر کنیم. با تشویق کردن می توانیم بچه ها را دعوت به این کار کنیم. بچه ها قبل از شروع درس جدید می خواندند و این به خاطر محتوا نبود بلکه حاصل تشویق بچه ها بود. حتی با تشویق های کلامی به اهداف خود می رسیدیم.	۱۳

اهداف	
۱۴	روش تدریس تغییر نکرده بود. در دوره مطالبی را که گفتند قبلاً آموزش دیده بودیم. از روش جدید، چون حفظیات و مطالب جدید داشت اگر راجع به آن صحبت می‌کردند استقبال می‌شد. بعد از ۳۳ روز قرآن بزرگ را می‌خواندند. - روش قدیم - استقبال از روش جدید - مؤثر در تحقق اهداف
۱۵	روش خودمان بود. دوره تکراری بود. نکته جدیدی نداشت. چه معلم و چه دانش‌آموز دنبال روش جدیدند ولی همه ضمن خدمت‌ها تکراری بود. - روش قدیم - استقبال از روش جدید

جدول ۶. شکل‌گیری مفاهیم از کدها در داده‌های روش

۱۵- ۱۴- ۱۳- ۱۲- ۱۱- ۱۰- ۹- ۸- ۷- ۶- ۴- ۳- ۱	ارائه روش قدیم
۸- ۲	ارائه روش جدید
۱۵- ۱۴- ۱۲- ۱۱- ۷- ۵- ۴	استقبال از روش جدید
۱۲- ۷- ۶- ۵	بکارگیری رسانه
۱۳- ۱۲- ۱۰- ۷- ۳	تشویق
۱۲- ۵- ۲- ۱	مشارکت و همکاری
۱۲- ۱۰- ۱	قصه، داستان و نمایش
۱۴- ۱۳- ۱۱- ۹- ۸- ۷- ۵	مؤثر در تحقق اهداف

مفاهیم شکل‌دهنده مقوله ۳ مقوله ۳

شکل ۳. نمود مقوله «روش مؤثر در تحقق اهداف»

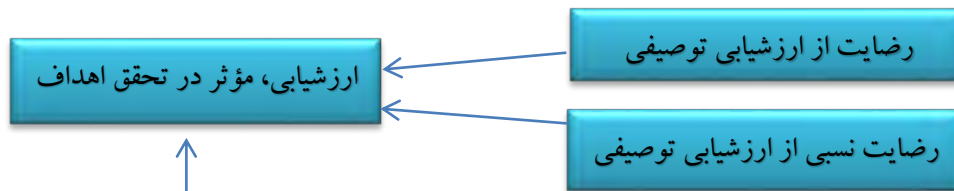
جدول ۷. نکات کلیدی و کدها از داده‌های ارزشیابی

نشانه‌گر	نکات کلیدی	کد
۱	روش ارزشیابی توصیفی به نظر من برای پایه‌های اول و دوم خوب است و برای پایه سوم به بالا دیگر کارایی ندارد چون بچه‌ها فهمیده‌اند و دوست دارند نمره بدهی به آنها، توصیفی کار معلم را خیلی زیاد کرده است. خدا شاهد است که قبل از شیوه توصیفی راحت‌تر بودم و دغدغه‌ای نداشته و بهتر درس می‌دادم. برای مدرسی خوب است که آمارشان کم است طرح خوبی است. و هر سال یک کاغذ به آن اضافه می‌کنند و این سبب اسراف زیادی در مصرف کاغذ شده است.	- رضایت نسبی از روش توصیفی - افزایش کار معلم - اخلاق در تدریس - مناسب جمعیت کم - اسراف کاغذ
۲	روی ارزشیابی توصیفی خصوصاً در درس قرآن خیلی تأکید می‌کنم. چون دانش‌آموزی داشتم که اصلاً قرآن را ابتدای سال باز نمی‌کرد کم‌کم که حاضر شد باز کند نوبت اول به او خیلی خوب دادم. گفتم همین که باز کردی خیلی مهم است. در ارزشیابی توصیفی هر کسی با خودش مقایسه می‌شود نه با دیگری.	- رضایت از روش توصیفی - توجه به تفاوت فردی
۳	در قرآن نباید سخت‌گیری شود و در روش توصیفی بستگی به معلم دارد که از طریق تشویق بچه‌ها را به جلو می‌بریم مثلاً می‌پرسیم از خواندن کدام شخص بیشتر لذت بردی.	- رضایت نسبی از روش توصیفی
۴	برای حیطه عاطفی بچه‌ها از بازی بیشتر خوششان می‌آید یا کاردستی. بازخوردها را در رفتارشان می‌دیدیم چون در رفتار و اخلاق بچه‌ها باید سنجیده شود.	- رضایت از روش توصیفی
۵	توصیفی برای بچه‌هایی که استرس دارند خیلی خوب است. و بچه‌هایی که خیلی خوب می‌گیرند توجه‌شان می‌کنیم که شما عالی هستی و او خوب است.	- رضایت نسبی از روش توصیفی
۶	برای درس قرآن خوب است. بچه‌ها به نمره فکر نمی‌کنند و در اصل هدف یادگیری قرآن است. چون با روش توصیفی، اشتباهشان را خود درست می‌کنند.	- رضایت از روش توصیفی
۷	چون ارزیابی در طول سال هست و بچه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد جاهایی که مشکل دارد با تشویق و ... به آنها روحیه می‌دهیم و خوب است ولی قبلاً دانش‌آموز و معلم هر دو تحت فشار بودند حتی برای ۲۵ صدم که بچه باید بیست شود. ولی الآن هدف یادگیری است ولی بچه‌ها بی‌خیال‌تر هستند نسبت به اشتباه.	- رضایت نسبی از روش توصیفی
۸	ارزشیابی توصیفی خوب بود چون از دو بازخورد خیلی خوب و خوب فقط در درس قرآن استفاده می‌کنیم چون به سطوح پایین‌تر خدا را شکر نمی‌رسند. و کسی نمی‌گوید تو که بچه مسلمانی چرا نمره‌ات این قدر کم شده است.	- رضایت از روش توصیفی
۹	ارزشیابی توصیفی ۱۱ یا ۱۲ سال است دارد اجرا می‌شود برای درس قرآن خیلی خوب است چون همان ۲۵ صدم باعث اضطراب و نگرانی بچه‌ها می‌شد ولی الآن بچه‌ها آزادترند و سلیقه و علاقه خود را نشان می‌دهند و دست معلم در توصیفی باز است	- رضایت از روش توصیفی

۱۰	ارزشیابی توصیفی زیاد به تحقق اهداف کمک نمی‌کند چون دانش‌آموزی که ضعیف است نمی‌داند و اعتماد به نفس بالایی دارد. شاید از نظر آموزشی درست باشد ولی از نظر ما نه. برای بچه‌ها خوب است ولی برای معلم نه، چون بچه ضعیف است.	- رضایت از روش توصیفی
۱۱	روش ارزشیابی در کارنامه توصیفی، مشخص است و آموزه‌ها را باید یاد بگیرد. نمره و رتبه نداریم و مقیاس‌هایی داریم که انعطاف خاصی دارند و امتیازات تشویقی هم هستند که کاستی‌ها را جبران می‌کند و بچه‌ای که غلط خواند به چند طریق اشتباه خود را با راهنمایی معلم اصلاح می‌کند. چون خود اصلاح می‌کند پس غلطی ندارد.	- رضایت از روش توصیفی
۱۲	ارزشیابی را به سه شکل انجام دادیم هر دو ماهی یکبار به صورت کمی، ارزشیابی اولیا در خانه و معلم در کلاس و دانش‌آموز از دانش‌آموز (همسان‌سنجی). ما فقط زمان کم داشتیم و من از این کتاب راضی بودم چون اگر به این شکل پیش برود بچه‌ها حافظ قرآن می‌شوند. در کلاس همه می‌خواهند عالی یاد بگیرند تو هم می‌توانی اگر عجله نکنی. پایه اول و دوم خیلی روی قرآن کار شده پس اهداف در پایه سوم محقق شده است. ما می‌توانیم را باید تقویت کنیم کسی نیست که نتواند.	- رضایت از روش توصیفی
۱۳	در روش توصیفی خیلی حق بچه‌ها ضایع می‌شود چون بچه‌ها بی‌خیال می‌شوند و معلم عذاب وجدان دارد به ۱۷ و ۲۰ هر دو خیلی خوب بدهد.	- عدم رضایت از روش توصیفی
۱۴	روش توصیفی برای درس قرآن خوب است. برای بقیه دروس هم خوب است ولی وقت گیر است. این طرح خیلی عالی است برای کلاس‌هایی که ۱۰-۱۵ نفرند خوب است.	- رضایت نسبی از روش توصیفی - افزایش کار معلم - مناسب جمعیت کم
۱۵	برای اینکه کتاب تمام شود تند درس دادیم و کمتر ارزشیابی شد. روش ارزشیابی ربطی به تحقق اهداف ندارد، یادگیری بچه‌ها مهم است. فقط نمره در کار نیست. خودمان می‌فهمیم کدام دانش‌آموز بهتر است.	- رضایت نسبی از روش توصیفی

جدول ۸. شکل‌گیری مفاهیم از کدها در داده‌های ارزشیابی

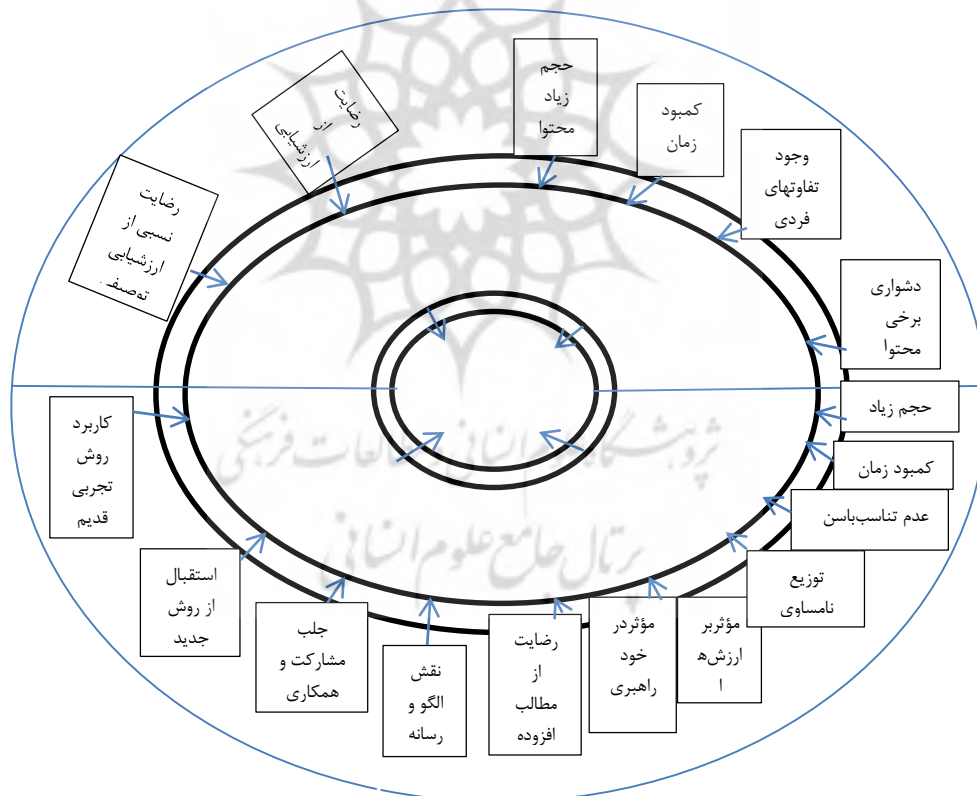
رضایت از ارزشیابی توصیفی	۲-۴-۶-۸-۹-۱۱-۱۲
رضایت نسبی از ارزشیابی توصیفی	۱-۳-۵-۷-۱۴-۱۵

مفاهیم شکل دهنده مقوله ۴ مقوله ۴

شکل ۴. نمود مقوله «ارزشیابی، مؤثر در تحقق اهداف»

سرانجام با توجه به نظر چند تن از مصاحبه‌شوندگان و اساتید مشارکت‌کننده در پژوهش حاضر، تئوری حاصل از مفاهیم و مقوله‌های فوق، جهت سهولت در ارائه، به نحو ذیل تلخیص گردید (شکل ۵).

شکل ۵. مفاهیم و مقوله‌های استخراجی از داده‌های مصاحبه‌ای موارد هدف، محتوا، روش و ارزشیابی

بحث و نتیجه‌گیری

رشد روز افزون دامنه علوم بشری، لزوم تغییر در برنامه‌های درسی را جدی می‌نماید. از آن‌جا که هر تغییری آثار و هزینه‌هایی به دنبال دارد ضروری است از تغییرات اعمال شده در برنامه جدید ارزشیابی به عمل آید تا مشخص گردد آیا آثار و پیامدهای حاصل از تغییرات، جبران هزینه‌های صورت گرفته را نموده است یا خیر؟ صاحب‌نظران مباحث ارزشیابی، اثربخشی را میزان رسیدن به اهداف تعریف شده دانسته‌اند. در این بین برنامه درسی قرآن به دلیل جایگاه ویژه و سعادت‌بخش بشری، نیازمند توجه و حساسیت بیشتری است. بر این اساس دفتر امور شاهد و ایثارگر وزارت آموزش و پرورش در مقطع اول ابتدایی تغییراتی در این برنامه درسی اعمال نمود. محقق جهت سنجش اثربخشی این تغییرات، بعد از مطالعه اهداف برنامه، در پاسخ به سؤال پژوهش (بر اساس الگوی هدف‌گرایی تایلر، تغییرات برنامه درسی آموزش قرآن مدارس شاهد و ایثارگر چقدر اثربخش بوده است؟) به مصاحبه با معلمان جامعه هدف پرداخت. حاصل تحلیل مصاحبه‌ها ابتدا شکل‌گیری مفاهیم و سپس مقوله‌ها بر اساس الگوی تایلر به شرح ذیل بود:

در عنصر هدف، مفاهیم: حجم زیاد محتوا، کمبود زمان، وجود تفاوت‌های فردی، دشواری برخی پیام‌ها و مقوله: تحقق نسبی اهداف؛ در عنصر محتوا، مفاهیم: حجم زیاد، کمبود زمان، وجود تفاوت‌های فردی، توزیع نامساوی حیطه‌ها، مؤثر بر رشد ارزش‌ها، رضایت از مطالب افزوده، مؤثر در خودراهبری و مقوله: نقش محتوا در تحقق اهداف؛ در عنصر روش، مفاهیم: کاربرد روش تجربی قدیم، استقبال از روش جدید، جلب مشارکت و همکاری، نقش الگو و رسانه و مقوله: روش، مؤثر در تحقق اهداف و در عنصر ارزشیابی، مفاهیم: رضایت نسبی از ارزشیابی توصیفی، رضایت از ارزشیابی توصیفی و مقوله: ارزشیابی، مؤثر در تحقق اهداف، استخراج گردید و برآیند مفاهیم و مقوله‌ها شکل‌گیری تئوری «اثربخشی نسبی تغییرات برنامه درسی قرآن» بود.

این پژوهش در بخش محتوا و روش تدریس با یافته‌های شعبانی (۲۰۰۹ و ۱۳۸۸)، همسو بوده و هر دو به تأکید بر حجم فراوان مطالب و سطوح پایین یادگیری و تنظیم آن بر

اساس روش‌های قدیم تدریس - که همه جنبه منفی محتوا را نشان می‌دهد - اشاره دارند. جنبه‌های مثبت محتوا در پژوهش حاضر عبارتند از: مفید بودن مطالب افزوده شده در فرایند یادگیری، تأثیرگذاری محتوا بر رشد ارزش‌ها و خودراهبری در فراگیران. از این‌رو دانشگر، جعفری و لیاقت‌دار (۱۳۸۳)، بر تولید محتوای آموزشی متناسب با شرایط متغیر جامعه تأکید نموده و میرشاه جعفری، لیاقت‌دار، مقامی، و کریمی علویچه (۱۳۸۹)، توصیه می‌کنند در روش آموزش مباحث تربیتی؛ از جمله قرآن - به دلیل این که از سنخ کلام‌اند - باید از ارتباطات کلامی بهره وافی برد.

همچنین یافته‌های این پژوهش در بخش تحقق اهداف با یافته‌های شعبانی (۱۳۸۷) و سعیدی رضوانی، پرتو و سرشور خراسانی (۱۳۸۸) همسو است که همه معتقدند در درس قرآن اهداف به‌طور کامل محقق نشده است. شاید علت این امر را بتوان جدی نگرفتن درس قرآن به موازات دروس تخصصی دیگر مانند ریاضی، علوم و ... در نظام آموزشی دانست. عدم برگزاری کارگاه‌های تخصصی و جشنواره الگوهای تدریس برتر در این درس، عدم استفاده از معلمان متخصص جهت تدریس، ارسال با تأخیر کتب طراحی شده به مدارس جهت اجرای طرح، محدودیت‌های پژوهشی مانند کمبود منابع مرتبط با این موضوع و عدم همکاری برخی از معلمان در مصاحبه، شواهدی بر این ادعاست. خسروی و باقری (۱۳۸۷)، معتقداند جهت دستیابی به این گونه اهداف، استفاده از طرح‌های اجتماعی، به‌شیوه نیمه‌مستقیم (بحث و گفت‌وگو، داستان‌گویی) و غیرمستقیم (الگوپردازی و اجرای خودجوش) مؤثر خواهند بود. لیاقت‌دار و ماهینی (۱۳۹۲) و میرشاه جعفری و کلباسی (۱۳۸۸) نیز روش‌های آموزشی اندیشه‌محور (حل مسئله و مشارکتی) را چاره‌ساز دانسته‌اند. ملکی و گرمایی (۱۳۸۸) نیز در پژوهشی، به نقش مثبت فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در جهت تسریع و تسهیل فرایند ارزشیابی پرداخته‌اند.

لذا پیشنهاد می‌گردد برای اثربخشی بیشتر این برنامه درسی، زمان کافی برای آموزش در نظر گرفته شود؛ حجم محتوا متناسب با سن و ویژگی‌های روانی فراگیران باشد؛ به حیطه عاطفی بیشتر توجه شود؛ از معلمان متخصص، در تدریس استفاده گردد؛ کارگاه‌های تخصصی برای معلمان برگزار گردد؛ در شیوه ارزشیابی بازنگری صورت گیرد؛ (ارزشیاب

یک سوره یا پیام را نام برده اگر دانش‌آموز نتواند نمره منفی ثبت می‌کند و این شیوه معلم را وادار کرده تا دانش‌آموزان را مجبور به حفظ تمام مطالب کتاب نماید و طرح اجرا شده به‌طور سراسری مورد نقد و بررسی، قرار گیرد. همچنین با توجه به نظر معلمان و مدیران، لازم است جهت ارزشیابی اثربخشی تغییرات اعمال شده در برنامه درسی قرآن، این طرح برای مدتی دیگر تداوم یافته تا نتایج قطعی نسبت به اجرای سراسری یا اصلاح برنامه صورت گیرد زیرا اجرای محدود، برای قضاوت کافی نیست. سرانجام جهت کسب نتایج بهتر، استفاده از روش‌های کمی پژوهش نیز توصیه می‌شود.

منابع

- ارنشتاین، آلن سی. و هاکنز، فرانسیس پی. (۱۳۸۴). مبانی، اصول و مسائل برنامه درسی. ترجمه قدسی احقر. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۷). ارزشیابی آموزشی. تهران: سمت.
- تایلر، رالف وینفرد. (۱۳۸۷). اصول اساسی برنامه‌ریزی درسی و آموزشی. ترجمه علی تقی‌پور ظهیر. تهران: آگه.
- تقی‌پور ظهیر، علی. (۱۳۸۷). اصول و مبانی آموزش و پرورش. تهران: انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- تقی‌پور ظهیر، علی. (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی درسی برای مدارس ابتدایی در هزاره سوم. تهران: آگه.
- خاکباز، عظیمه سادات و مهرمحمدی، محمود و موسی‌پور، نعمت‌الله. (۱۳۸۹). بررسی برنامه درسی میان‌رشته‌ای در آموزش عالی از منظر چگونگی تغییر آن در سطوح مختلف برنامه درسی (مورد مطالعه: برنامه درسی کارشناسی ارشد رشته آموزش ریاضی). دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۱(۲)، ۵۶-۲۷.
- خسروی، زهره و باقری، خسرو. (۱۳۸۷). راهنمای درونی کردن ارزش‌های اخلاقی از طریق برنامه‌ی درسی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۲(۸)، ۱۰۵-۸۱.

- دانایی فرد، حسن. (۱۳۸۴). تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم سازی تئوری بنیادی. *دوماهنامه علمی- پژوهشی دانشگاه شاهد*، ۱۲ (۱۱).
- دانشگر، سعید؛ جعفری، سید ابراهیم و لیاقت دار، محمدجواد. (۱۳۸۳). آسیب پذیری تربیت دینی و زمینه های آموزشی آن. *دانش و پژوهش در علوم تربیتی*، ۳، ۵۲-۳۳.
- دشتی، محمد (۱۳۷۹). *ترجمه نهج البلاغه*. قم: علامه.
- زارع، اعظم. (۱۳۹۰). *اقدام پژوهی قرآن پایه اول ابتدایی*. بازیابی ۲۵ بهمن ۱۳۹۳، از: <http://zare36.blogfa.com>
- سیف، علی اکبر. (۱۳۸۴). *روش های اندازه گیری و ارزشیابی آموزشی*. ویرایش سوم، تهران: نشر دوران.
- سعیدی رضوانی، محمود؛ پرتو، مسلم و سرشور خراسانی، غلام عباس. (۱۳۸۸). *فصلنامه نوآوری های آموزشی*، ۳۱ (۸).
- شعبانی، زهرا. (۱۳۸۷). بررسی ارزشیابی برنامه درسی تدوین شده، اجرا شده و کسب شده قرآن در پایه پنجم ابتدایی. *مجله مصباح*، ۷۷، ۲۳۶-۱۷۹.
- شعبانی، زهرا. (۱۳۸۸). بررسی ارزشیابی برنامه درسی قرآن پایه چهارم ابتدایی. *دوفصلنامه علمی- پژوهشی تربیت اسلامی*، ۴ (۸)، ۱۴۰-۱۰۵.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۰). *سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*. مشهد.
- فلیک، اووه. (۱۳۸۷). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. مترجم هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
- فیضی، آرام و محدثی، حمیده و سالم صافی، حمیده. (۱۳۹۰). بررسی مقایسه ای شاخص های تدریس اثربخش از دیدگاه اعضا هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه. *دوماهنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه*، ۹ (۶)، ۴۷۱-۴۶۴.
- کرک پاتریک، دونالد و کرک پاتریک، جیمز. (۱۳۹۱). *ارزشیابی اثربخشی برنامه های آموزشی*. ترجمه سعید صفایی موحد و اعظم اسداللهی، تهران: آبیژ.
- کنیکی، لری. (۱۳۸۷). *راهنمای عملی ارزشیابی برنامه درسی*. ترجمه محرم آقازاده و علی اکبر خسروی. تهران: آبیژ.

- گرچی، محمدباقر. (۱۳۸۷). بررسی کیفیت خدمات و رابطه آن با اثربخشی. (پژوهشگر) فصلنامه مدیریت، ۵ (۱۲)، ۱۱-۱.
- لیاقت‌دار، محمدجواد و ماهینی، فاخته. (۱۳۹۲). بررسی دو رویکرد حافظه‌محور و اندیشه‌محور؛ به روش‌های آموزش با تأکید بر روایات منقول از امام علی (ع). اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۵ (۱)، ۶۷-۵۳.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۹۰). قرآن حکیم و شرح آیات منتخب. قم: اسوه.
- ملکی، حسن و گرمایی، حسن علی. (۱۳۸۸). جایگاه و کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در برنامه درسی دوره ابتدایی از نظر صاحب‌نظران و معلمان شهر تهران. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۸ (۳۱)، ۵۲-۳۷.
- ملکی، حسن و محمدی‌مهر، مژگان. (۱۳۸۸). فرایند ارزشیابی برنامه‌های درسی. مجله دانشکده پیراپزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۴ (۲)، ۷، ۳۶-۳۰.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۰). برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها. تهران: سمت.
- میرشاه جعفری، ابراهیم؛ لیاقت‌دار، محمدجواد؛ مقامی، حمید و کریمی علویجه، مهدی. (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر ارتباط کلامی با رجوع به منابع و متون اسلامی. دوفصلنامه علمی-پژوهشی تربیت اسلامی، ۵ (۱۰)، ۲۹-۴۴.
- میرشاه جعفری، ابراهیم و کلباسی، افسانه. (۱۳۸۸). دیدگاه برنامه درسی اخلاق‌مدار با تکیه بر پرورش منش. معرفت/اخلاقی، ۱ (۱)، ۱۹۴-۱۷۱.
- نورآبادی، سولماز و احمدی، پروین و دبیری اصفهانی، عذرا و فراستخواه، مقصود. (۱۳۹۳). ضرورت و امکان تغییر برنامه درسی مصوب نظام آموزش عالی ایران به برنامه درسی تلفیقی (مطالعه موردی: گرایش مدیریت آموزشی، دوره کارشناسی). فصلنامه آموزش و ارزشیابی، ۷ (۲۵)، ۱۲۲-۱۰۱.
- یادگارزاده، غلامرضا و عسگری، اردشیر. (۱۳۹۰). ارزشیابی برنامه درسی علوم دوره ابتدایی بر اساس نظر معلمان و سرگروه‌های آموزشی استان همدان. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، ۶ (۲۳)، ۱۳۲-۱۶۱.

- Kirkpatrick, D, L. & Kirkpatrick, J, D. (2005). *Evaluating Training Programs*. Francisco, California. Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Shaabani, Z. (2009). The Survey of Qur'an Curriculum Valuation in the 4th Grade of Primary Schools. *Quarterly Journal of Islamic Education*. 4(8); 105 -140.
- Tyler, R. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- UNESCO (1999). *Improving The Effectiveness of Curriculum Development and Reform in Africa a handbook for curriculum planners*. Basic Education Division UNESCO.

